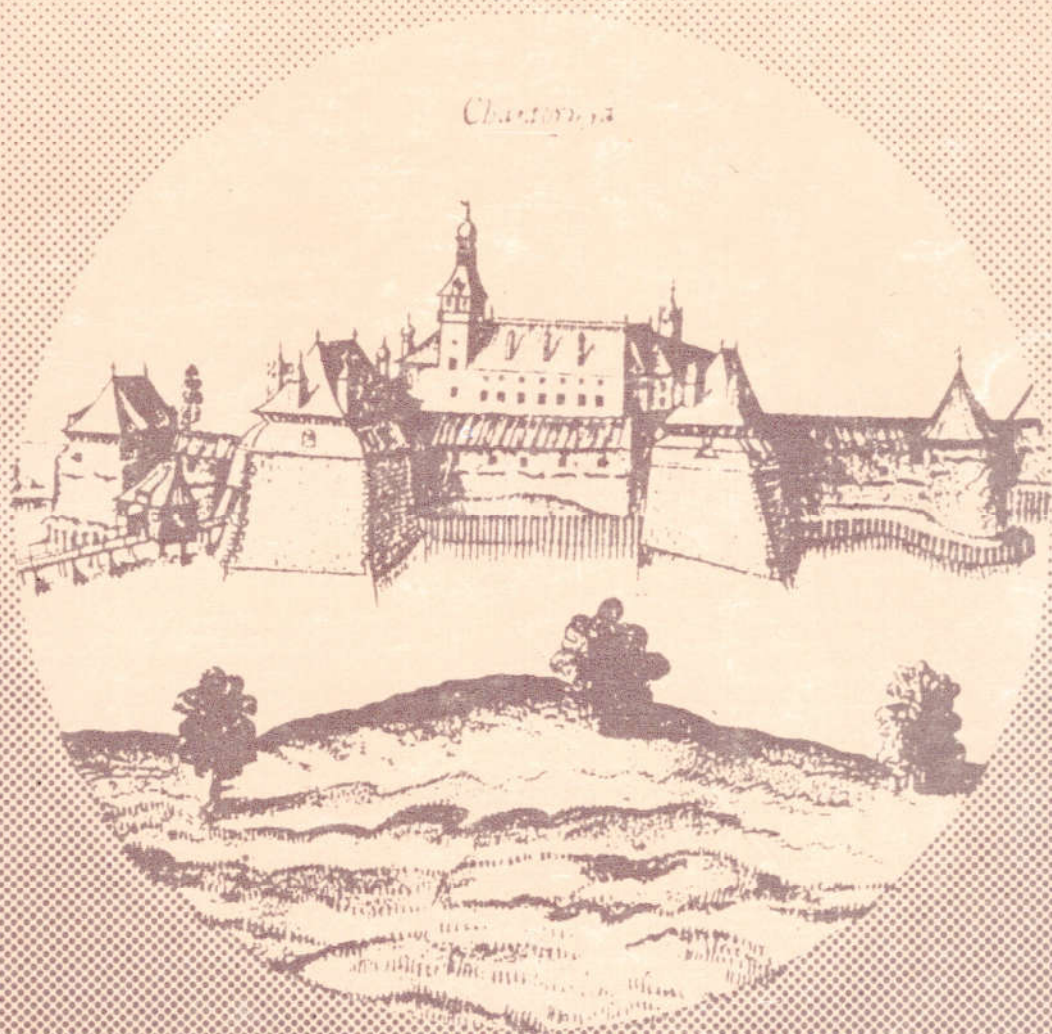

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

16

MUZEJSKI VJESNIK 16

POVIJEST

III odjel za pravosuđe.

U nadležnost odjela za bogoštovlje i nastavu spadali su poslovi svih priznatih crkvi i vjerezakonskih društava, vrhovna uprava i nadzor odgoja, nastave i svih zakona, znanstvenih organizacija, umjetničkih zborova i zavoda, te svih drugih zavoda koji su vršili utjecaj na opće obrazovanje, uprava vjerezakonskih i školskih dobara, ukoliko nije bilo drugačije određeno za Pravoslavnu

crkvu, nadzor nad upravom zaklada i zadužbina koje su bile određene u bogoštovne i nastavne svrhe, te izrada nacrti zakonskih propisa iz spomenutog djelokruga odjela. Vidi: I. Beuc, Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945), Zagreb 1969, 181.

2. A. Cuvaj, Grada za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, knj. VII, Zagreb 1911, 221.

Vladimir KALŠAN, Muzej Međimurja Čakovec

PRILOG ZA POVIJEST VINOGRADARSTVA U MEĐIMURJU

Kada su Rimljani pokorili Međimurje ono je ušlo u sastav njihove provincije Gornje Panonije (Pannonia superior), a spadalo je u upravno područje Res publica Poetoviensis. Međimurjem je prolazila važna cesta koja je ssredište carstva preko Ljubljane, Ptuja i Sombathelya povezivala s Podunavljem i od koje se jedan krak odvajao prema današnjem Osijeku, odnosno Sisku. Tu je cesta izlazila iz brdima zaklonjenog i lako branjivog pojasa u Panonsku nizinu što je, za obranu, tražilo osnivanje vojničkih logora i držanje stalnih posada. Uz njih oformila su se i naselja civila. Uz relativno veliki broj naselja Plinije stariji u svojim putopisima (Itinerarii) najviše se zadržao u opisu Strida, vrlo vjerojatno današnje Štrigove, ukazujući na vrlo razvijeno vinogradarstvo u njegovoj okolici. Vina proizvedena u tom kraju, tvrdi Plinije stariji, transportirala su se i prodavala čak u Rimu. Oko 600. godine u Međimurje su došli Hrvati i ovdje se trajno naselili. Našavši relativno razvijeno vinogradarstvo, nastavili su uzgajati vinovu lozu. Vino je umjesto medovine uskoro postalo njihovo glavno piće.

Prvi pisani podaci o Međimurju iz polovice 13. stoljeća govore o intenzivnoj izgradnji feudalnih odnosa. Već 1261. godine, u vrijeme hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV, u ispravama grofa Henrika Güssinga, jednog od feudalnih gospodara u Međimurju, nalazimo podatke o uzgoju vinove loze s pomno nabrojenim obavezama podložnika u okviru radne rente. Naime, govori se da kmetovi moraju u vinogradima kopati, rezati, vezati, brati i prešati. Posebno se u ispravi napominje da kmetovi

moraju nabavljati kolje za vinograde.¹ I druga vrela govore o uzgoju vinove loze. Podatak da su španovi obilazili kmetske vinograde i sakupljali 1/4 vina za grofovsku pivnicu, najbolje govori o naturalnim obavezama kmetova prema gospodaru, odnosno prvi puta se u drugoj polovici 13. stoljeća spominje "gornica" u takvom iznosu. Desetinu vina kmetovi su davali već u 13. stoljeću i crkvi.

Dokazom da se vinogradarstvo u Međimurju snažno razvijalo tijekom 14., 15. i 16. stoljeća je njegovo stanje u vrijeme kada su feudalni vlasnici Međimurja bili grofovi Zrinski (16.-17.). Zrinski su imali 10 alodijalnih vinograda, osam u gornjem i dva u donjem Međimurju. Bili su to vinogradi na brdu Kozlovčak, na brijegu Batanji, na brijegu Šantavec, kod sela Frkanovec, na brijegu Popovčak, na brijegu Strmec, dva vinograda kod Banfija, te vinogradi kod Legrada i Kotoribe. Svaki je vinograd imao klijet s pivnicom za vino i posebnog službenika koji se o njemu brinuo. U Čakovcu se nalazila centralna pivnica. Samo iz vlastitih vinograda dobivali su oko 1 000 vedara vina, a putem gornice i vinske desetine još oko 1 100 vedara.² Prema podacima iz plijenidbenih popisa prihoda vlastelinstva nakon Zrinsko-Frankopanske urote, iz 1672. godine, ukupna količina vina u podrumima vlastelinstva iznosila je 2 161 vedro. Ukupna vrijednost vina dobivenog od gornice i vinske desetine iznosila je godišnje iko 7 600 forinti. Ako se tome pridoda i vrijednost vina iz vlastitih vinograda onda je ukupna vrijednost vina godišnje akumuliranih u podrumima vlastelinstva iznosila

Sl. 1 — Medimurska tvornica šampanjca 1905. godine

oko 15 000 forinti. Vrijednost žitarica bila je gotovo deseterostruko manja. Vino je, više nego očito, donosilo najveće prihode.³

O značaju vinograda i prihoda od vina govore i vrlo česta otimanja vinograda i prihoda od vina koja su Zrinski činili svojim podložnicima i samostanima. Najpoznatiji takav slučaj bio je kada je Juraj Zrinski, stariji, protestant, 1570. godine ukinuo pravo pavlinskog samostana u Sv. Heleni na desetinu vina, te im oduzeo vinograd Fadan.⁴

U 18. stoljeću gotovo sve međimurske župe imaju vlastite vinograde, a posebne vinograde u svom vlasništvu imaju i pojedini župnici. Župa u Mihovljanu (1789. župa je iz Mihovljana preseljena u Čakovec, a gvardijan Franjevačkog samostana imenovan je župnikom) imala je dva vinograda, kod Selnice i u Lopatincu. Župnik je imao vinograd kod Lopatinca kojeg je 50 kopača moglo okopati za jedan dan. Župa u Nedelišću imala je tri vinograda. Dva u Dragoslavcu i jedan u Lopatincu, ukupno na 80 kopača. Župa u Belici imala je vinograd na 20 kopača u Merhatovcu. Župa u Macincu imala je vinograd na Pernjaku, na 12 kopača, a župa u Vrtišincu na brijegu Praporčan, na 30 kopača. Župa u Selnici imala je vinograd na 12 kopača. Na Selnišćaku je vinograd imala i župa u Gornjem Mihaljvcu i to na 25 kopača. Župa u Štrigovi imala je tri

vinograda, na Slatnjaku na 36 kopača, na Trnovčaku na 20 kopača i kod Globokog na 25 kopača. Župnik je imao 4 vlastita vinograda na ukupno 125 kopača. Župa u Lopatincu je imala 3 vinograda na ukupno 50 kopača. Župnik je imao svoj vinograd na 8 kopača, a isto tako i kapelan svoj vinograd na 13 kopača. Župa u Svetom Martinu na Muri imala je jedan vinograd na 50 kopača, a župnik je na Kapelšćaku imao svoj vinograd na 40 kopača.⁵

Upravo zbog ovako velikih vinograda koje župe posjeduju, župnici u gornjem Međimurju tijekom 18. st. od seljaka potražuju lukno umjesto u naturi (vinu) u novcu. Očito je da zbog velike proizvodnje, a time i ponude, župnici teško plasiraju vino na tržištu. Osim toga tu su i objektivne okolnosti jer feudalni gospodari Međimurja, grofovi Althan, još uvijek drže pravo točarenja u svojim rukama.⁶

Interesantan je podatak da čakovečki Franjevački samostan do 18. st. imao samo vinograd Praporčan.⁷ Odmah pošto je bio uveden u posjed Međimurja 1791. godine grof Juraj Feštetić je kao patron samostana odredio da se samostanu iz vlastelinskih pivnica svake godine preda 32 vedra vina. Kasnije u želji da se riješe ove obaveze Feštetići su ustupili samostanu 3 vinograda; u Lopatincu veličine 3/4 jutra i jedan iste veličine u Sv. Roku.

Kao i drugdje u sjevernoj Hrvatskoj i u Međimurju je filoksera 1882. godine uništila gotovo sve stare sorte na vlastitom korijenu. Nakon toga pristupilo se masovnoj obnovi vinograda na američkoj podlozi. Zamjena je obavljena relativno brzo i to na kolju. U toj akciji afirmirao se voćni i lozni rasadnik Vukanovec, tada u vlasništvu Kalmana Zieglera iz Čakovca i barun Viktor Knežević, vlasnik velikog posjeda u Štrigovi i Leskovcu. Grofovi Feštetići 1900. godine obrađivali su 16 hektara vinograda.

Još 1898. godine Ministarstvo poljoprivrede postavilo je sa sjedištem u Čakovcu Inspekciju za vinarske i vinogradarske poslove. Inspekciji su bili dodijeljeni i kotarevi Nagykanizsa, Letina i Nova. U čakovečkoj Učiteljskoj školi otvorena je katedra za poljoprivredu. Učenici škole podučavani su o uzgoju voćaka, plantažiranju vinograda, povrtlarstvu i drugom.⁸

S ciljem da oplemenjeno međimursko vino plasira na tržištu Austro-Ugarske monarhije i Europe osnovana je 1904. godine u Čakovcu tvornica šampanca. U trgovački registar unesena je pod imenom "Međimurska tvornica šampanjca, Strahija i kompanjoni". Kao sirovinu upotrebljavala je samo međimurska vina prima kvalitete, nabavljena od pouzdanih vinogradara. U obrazloženju registracije stoji da su međimurska vina po kvaliteti ravna vinima iz Tokaja. Šampanjac se proizvodio po

francuskoj metodi, a strojevi za rad tvornice nabavljeni su u Francuskoj i Njemačkoj. Proizvodnjom je rukovodio Đuro Streck. Šampanjac je prvo stavljen u prodaju pod imenom Torlei, a na etiketi se nalazio mali goli crnac, a kasnije pod imenom ANIMO SEC. Međimurska tvornica šampanjca radila je do sredine 1914. godine, kada je proizvodnja obustavljena.⁹ Nakon I. svjetskog rata nitko nije ni pokušao obnoviti proizvodnju "Međimurske tvornice šampanjca". Zgradu je preuzela firma Elemera Vajde. Mesna industrija "Vajda" i danas je koristi.

Bilješke:

1. Rudolf Horvat: Poviest Međimurja, Zagreb, 1944, str. 28-29-
2. 1 vedro (požunsko) = 64 holbe = 40 vrča (Maas) = 56,6 litara.
3. Rajka Modrić: Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana, volumen 1, Zagreb, 1974, str.40-48.
4. Josip Bedeković: Natale solum..., Bečko Novo Mjesto, 1752, str. 272.
5. Rudolf Horvat: Poviest Međimurja, Zagreb, 1944, str. 209-238.
6. Jedno od lura regalia minora (malo kraljevsko pravo).
7. Paškal Cvetan: Čakovec i Franjevci, Čakovec, 1978, str. 44.
8. Zrinyi Karoly: Csaktornya monografiaja, Čakovec, 1905, str. 176.
9. Magyar penzügyi compas 1917/1918, Budapest, 1918.

Marjan KATUŠIĆ, Muzej Brdovec

NARODNI POKRET 1903. GODINE U ZAPREŠIĆU (uz 90.obljetnicu)

Jedan od najznačajnijih datuma novije hrvatske povijesti, godina 1903., obilježava razdoblje čiji je početak označen Hrvatsko-Ugarskom nagodbom 1868. a dvadesetjednogodišnje banovanje Khuen-Hedervarya (1883-1903) njen vrhunac. Kolonijalni položaj hrvatske u dualističkoj Monarhiji, bijeda širokih slojeva pučanstva, financijski slom i mađarizacija Hrvatske uzroci su koji su doveli do narodnog pokreta. Neposredan povod pokretu predstavljalo je odbijanje mađarske delegacije

da potpiše financijsku nagodbu na osnovu pravedne raspodjele prihoda, naime, nakon obnavljanja Austro-Ugarske, 1903. trebala se obnoviti i Hrvatsko-Ugarska financijska nagodba. To je uzrokovalo proteste Hrvatske sveučilišne mladeži, svih opozicijskih stranaka i širokih slojeva pučanstva. Započeo je sveobuhvatni narodni pokret s glavnim zahtjevom za financijsku samostalnost Hrvatske; u prvom dijelu kao "skupštinska" faza (nakon zagrebačke ožujске skupštine slijedilo

SADRŽAJ

MUZEOLOŠKA PROBLEMATIKA

Zvonko HITREC DIDAKTIČKO - METODIČKO OSMIŠLJAVANJE MUZEJSKE PREZENTACIJE	3
Anita ŠESTANJ - PERIĆ UPORABA RADNIH LISTIĆA UZ IZLOŽBE U VARAŽDINSKOME MUZEJU	5
Marina ŠIMEK MALA MUZEJSKA UČIONICA	6

ARHEOLOGIJA

Marijan BILIĆ ZBIRKA GRČKOG NOVCA IZ GRADSKOG MUZEJA VARAŽDIN	11
Ana BOBOVEC GRAD MOSLAVINA U SVJETLU DOSADAŠNJIH ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA	17
Tatjana LOLIĆ, Amelio VEKIĆ, Slobodan OLIĆ IZVJEŠTAJ O ARHEOLOŠKIM ISKOPAVANJIMA U ČAKOVCU PROVEDENIM 1992. GOD. NA LOKALITETU STARI GRAD	21
Zorko MARKOVIĆ OSVRT NA NEKOLIKO NOVIH PRILOGA POZNAVANJU HRVATSKOG SREDNJOVJEKOVLJA (1990-1992. god)	24
Zorko MARKOVIĆ NEKOLIKO ZANIMLJIVIH ARHEOLOŠKIH NALAZA IZ KOPRIVNIČKE PODRAVINE	26
Marina ŠIMEK KASNOSREDNJEVJEKOVNI NALAZ IZ LUDBREGA	30
Vjekoslav ŠTRK ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA POVIJESNE URBANE CJELINE ČAZME U 1992. GODINI	35
Josip VIDOVIĆ NASTAVAK SUSTAVNIH ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA U ŠENKOVCU	41

ETNOLOGIJA

Marija BORKO NEKOLIKO MEDIMURSKIH DJEČJIH IGARA	44
Melita ĐANIĆ OSNOVANA " DRUŽINA " ČUVARI TRADICIJA HRVATSKIH OBITELJSKIH ZADRUGA	45
Slavica MOSLAVAC GLAZBENA FOLKLORNA BAŠTINA MOSLAVINE	46
Slavica MOSLAVAC USKRSNI OBIČAJI ČEHA I SLOVAKA U MEDURIČU	50

KULTURNA POVIJEST

Zdenko BALOG SJEVERNI PORTAL TRAKOŠĆANSKE CRKVE	53
Dražen KOVAČEVIĆ FRANJEVAČKI SAMOSTAN U PODGRADU	56
Lidija PLAVEC BIDERMAJER NAMJEŠTAJ NA PRIMJERIMA IZ FUNDUSA MMČ	58
Mladen MEDAR PRILOG POZNAVANJU GRADEVNE DJELATNOSTI U BJELOVARU	61
Magdalena LONČARIĆ O JEDNOM ŠALJIVOM GLASILU U FUNDUSU POVIJESNOG ODJELA GRADSKOG MUZEJA VARAŽDIN	63

POVIJEST

Božidar GERIĆ 1. IZVORI ZA POVIJEST BJELOVARA I BJELOVARSKOG KRAJA	66
Stjepan HAJDUK OTKRIĆE PRVE POGODBE O BARBIRENJU	71

Zoran HOMEN PRAVILNIK ZA BLUDILIŠTA U GRADU KRIŽEVCU IZ 1913. GODINE	73
Franjo HORVATIĆ GRBOVNIK ŽITELJA GRADA KOPRIVNICE	75
Goran JAKOVLJEVIĆ POLAGANJE UČITELJSKE PRISEGE U BJELOVARSKOJ GIMNAZIJI POČETKOM STOLJEĆA	77
Vladimir KALŠAN PRILOG ZA POVIJEST VINOGRADARSTVA U MEDIMURJU	79
Marjan KATUŠIĆ NARODNI POKRET 1903. GODINE U ZAPREŠIĆU (uz 90. obljetnicu)	81
Magdalena LONČARIĆ ZASTAVE ŽUPANIJE VARAŽDINSKE U GRADSKOM MUZEJU VARAŽDIN	84
Slavica MOSLAVAC ET KOTTYNA DENIQUE INSIGNE SUUM PROFECIT (I Kutina je naposljetku dobila svoj počasni znak)	87
Ljerka PERČI DOZVOLA ZA FOTOGRAFIRANJE IZ 1914. GODINE	88
Hrvoje PETRIĆ DELEKOVEC U SREDNJEM VIJEKU	90
Antun STIŠČAK TATARI SU PUSTOŠILI HRVATSKOM PRIJE 750. GODINA	93
Mladen NADU NASELJA I SELA SESVETSKOG PRIGORJA U SREDNJEM VIJEKU (II) (13 — 16. stoljeće)	95

PRIKAZI I ČLANCI

Ljerka ALBUS PRVI SEMINAR DRUŠTVA FOLKLORISTA	102
Antica BREGOVIĆ Prirodoslovna mapa "IZ ALBUMA FRANJE PL. KOŠĆECA "	103
Melita ĐANIĆ OBILJEŽAVANJE 740 - OBLJETNICE SLOBODNOG I KRALJEVSKOG GRADA KRIŽEVCI KROZ PROGRAM GRADSKOG MUZEJA I LIKOVNE GALERIJE	105
Miroslav KLEMM IZLOŽBA CRKVENE UMJETNOSTI I BAŠTINE NOVOMAROFSKOGA KRAJA	109
Nada MATIJAŠKO UZ DESETU GODIŠNJICU PODRAVKINOG MUZEJA PREHRANE	110
Martin MATIŠIN GODIŠNJAK ZAVIČAJNOG MUZEJA VIRJE	112
Mladen MEDAR ECOVAST O OČUVANJU ARHITEKTONSKOG NASLJEDA	113
Ljerka PERČI POSJETITELJ IZ ARGENTINE	115
Smiljana PETR-MARČEC IZLOŽBA "ZRINSKI U MEDIMURJU"	116
Hrvoje PETRIĆ "PODRAVSKI ZBORNIK" 1992.	116
Anita ŠESTANJ-PERIĆ PRIZNANJE UHTA-e GRADSKOM MUZEJU VARAŽDIN	117
Josip ŠTIMAC MUZEJI HRVATSKOG ZAGORJA U NOVOM USTROJSTVU	118
Gordana KOVAČIĆ IN MEMORIAM IVANU GENERALIĆU	119

DJELATNOST MUZEJA I MUZEALACA

IZLOŽBE (1992)	121
AKCIJE (1992)	124
IZDAVAČKA DJELATNOST MUZEJA (1992)	127
PUBLICISTIČKA DJELATNOST MUZEALACA (1992)	129

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Sveti Ivan Zelina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje.

Broj 16 / 1993.

Godina XVI

Uređivački odbor:

Antica Bregović (GMV), Erika Nađ—Jerković (MMČ), Vladimir Kalšan (MMČ), Lidija Plavec (MMČ), Smiljana Petr—Marčec (MMČ), Josip Vidović (MMČ)

Tehnička redakcija u Muzeju Međimurja Čakovec:
Vladimir Kalšan, Erika Nađ-Jerković, Josip Vidović

Nakladnik:

Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske

Za nakladnika:

Zoran Homen

Grafička priprema:

»DTP STUDIO« KRIŽEVCI

Nikola Žulj

Tisak:

»GRATA« Bjelovar

Naklada: 650 primjeraka

ISSN 0350 - 9370

»Muzejski vjesnik« izlazi jedamput godišnje.

Rukopisi se ne honoriraju i ne vraćaju.

Za sadržaj i lekturu tekstova odgovorni su autori.

»Muzejski vjesnik« solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske